

О. О. Стаєнна, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ІДЕЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Стаєнна О. О.

Ідеї громадянського виховання дошкільників в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського.

У статті розглядаються проблеми громадянського виховання, що висвітлюються в творах В. Сухомлинського. Автор статті зосереджується на можливостях використання запропонованих педагогом засобів у громадянському вихованні сучасних дошкільників.

Ключові слова: громадянське виховання, громадянськість, громадянин.

Стаєнная Е. А.

Идеи гражданского воспитания дошкольников в педагогическом наследии Василия Сухомлинского.

В статье рассматриваются проблемы гражданского воспитания, которые отражены в педагогическом творчестве В. Сухомлинского. Автор статьи раскрывает возможности использования средств предложенных педагогом в гражданском воспитании современных дошкольников.

Ключевые слова: гражданское воспитание, гражданственность, гражданин.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Актуальність громадянського виховання особистості в сучасному суспільстві зумовлюється потребою державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити всім громадянам рівні стартові можливості для розвитку й застосування їхніх потенційних здібностей. Концепцією «Громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» визначається, що громадянське виховання – це є «формування громадянськості як інтегративної якості

особистості, що дає можливість людині відчути себе морально, соціально, політично та юридично дієздатною та захищеною» [1, с.7]. Отже, громадянське виховання має бути спрямованим на формування такої якості як громадянськість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

В «Українському педагогічному словнику» С.Гончаренко дає визначення цьому поняттю. На його думку, «громадянськість – усвідомлення прав і обов'язків щодо держави, суспільства, почуття відповідальності за їхнє становище» [2, с. 75]. Майже таке визначення поняттю «громадянськість» дає Н.Волкова. Вона вважає, що громадянськість визначає не лише духовно-моральну цінність громадянина, але й пов'язана зі світоглядною і психологічною характеристикою особистості. Саме вона визначає її обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною. Основною метою громадянського виховання передбачено формування у людини моральних ідеалів суспільства, почуття до миру. С.Гончаренко наголошує на тому, що «в сучасних умовах важливою громадянською якістю стає здатність людини до самовизначення, завдяки якому людина зможе розумно існувати в умовах вибору, тобто в умовах свободи й відповідальності» [2, с. 75].

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що громадянське виховання має бути спрямованим на формування свідомого громадянина, патріота, людини зі шляхетними особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток.

Та, на жаль, у сучасних дошкільних закладах громадянському вихованню приділяється мало уваги, й дитина не володіє необхідним для цього віку обсягом знань. Розбіжності у вимогах до виховання дітей і організацією виховного процесу ми вбачаємо не в тому, що вихователі не усвідомлюють необхідності цієї роботи, а у відсутності конкретних методичних рекомендацій з цього питання.

Багато уваги громадянському вихованню дошкільників приділяв Василь Сухомлинський. Його педагогічна спадщина має велике значення у вирішенні цієї проблеми, тому ми вважаємо за необхідне безпосередньо звернутися до робіт В.Сухомлинського, розглянути засоби громадянського виховання дітей, які він використовував у своїй педагогічній діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті --- на основі аналізу творчості Василя Сухомлинського виявити особливості та засоби громадянського виховання дітей дошкільного віку та можливості їх застосування у сучасних дошкільних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблема громадянського виховання дітей набуває все більшого значення в сучасний період. Ми живемо у досить складний і водночас дуже цікавий час. Ламаються застарілі стереотипи, стрімко оновлюється суспільство. Дедалі частіше звертаємося до витоків нашої духовності і з жалем переконуємося, що багато втрачено, забуто, загублено. І наша справа на даному етапі навчити дитину шанувати рідне слово, не цуратися свого роду, краю, любити пісні, які ще з народження співала мати, знати звичаї та обряди свого народу.

Проблема громадянського виховання дошкільників переростає у проблему громадянського виховання нації, яка з кожним днем набуває все більшої актуальності.

Особливу увагу громадянському вихованню дітей приділяв Василь Сухомлинський. Цю проблему він розглядав у роботах «Народження громадянина», «Як виховати справжню людину», «Вітчизна у серці» та ін. Питанням громадянського виховання присвячена його бесіда із вчителями «Витоки громадянськості». Так, у своїй роботі «Народження громадянина» він писав: «Домогтися того, щоб вихованця вже з дитинства хвилювало теперішнє та майбутнє Вітчизни, – одна з найважливіших передумов запобігання моральним зривам у дитячі роки...» [3].

У своїй статті ми звернулися до роботи видатного педагога «Серце віддаю дітям», у якій він розкриває особливості громадянського виховання дітей дошкільного віку. Відомо, що дитину характеризує сенситивність, саме тому виховання громадянських якостей В.Сухомлинський пов'язував з формуванням почуттів, з емоційними переживаннями, бо, на його думку, дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем. Основним завданням він вважав вчити маленьку дитину бачити наслідки кожного свого вчинку, уявно ставити себе на місце іншого, вводити її у складний світ людського, «розвивати очі совісті». Через всю педагогічну спадщину В.Сухомлинського червоною лінією проходить головна мета – виховання справжньої людини, громадянина своєї країни, захисника Батьківщини.

Виховувати особистість з активною громадянською позицією – завдання не з легких. В. Сухомлинський пропонував починати виховувати громадянина з дитинства, адже це найважливіший період людського життя. Великий педагог підкреслював: «У дитинстві починається тривалий процес пізнання – пізнання і розумом, і серцем – тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі: безмежної любові до Батьківщини, готовності віддати життя за її щастя, велич, могутність, непримиренність до ворогів Вітчизни» [4, с. 16].

Василь Сухомлинський переконував, що виховувати громадянина самими бесідами та повчаннями неможливо, якими б хорошими вони не були. Потрібне практичне діло, треба, щоб діти не просто знали, що таке «добре» і що таке «погано», а й діяли в ім'я торжества добра, правди, справедливості. Діти повинні, твердив Василь Олександрович, почувати себе не тільки дітьми, а й юними громадянами своєї держави, зобов'язаними віддавати суспільству свою трудову енергію. Без цього нема й не може бути морального становлення особистості, без цього засвоювані дітьми знання будуть залишатися мертвим, байдужим до світоглядних ідей вантажем.

Найважливішим засобом громадянського виховання видатний педагог вважав рідне слово. Так, у своїй праці «Серце віддаю дітям» В.Сухомлинський

підкреслював: «Адже людину ми виховуємо словом і тільки словом. Все інше – вправи, звички, праця – від слова» [4; с. 136].

Василь Сухомлинський був переконаний у тому, що виховання громадянських якостей починається з сім'ї. Він зазначав: «Дитина – дзеркало морального життя батьків... Найцінніша моральна риса хороших батьків, що передається дітям без особливих зусиль, – душевна доброта матері і батька, вміння робити людям добро» [4; с. 28]. Василь Сухомлинський у своїй книзі «Серце віддаю дітям» найпершу увагу у виховній роботі звертав на необхідність гарного знання сім'ї дитини. У розділі «Батьки моїх вихованців» він наголошував: «Найцінніша моральна риса хороших батьків, що передається дітям без особливих зусиль, – душевна доброта матері й батька, вміння робити людям добро. В сім'ях, де батько й мати віддають частку своєї душі іншим, беруть близько до серця радощі й прикрощі людей, діти виростають добрими, чуйними, щиросердими» [4; с. 28].

Особливе місце в системі громадянського виховання Павліської школи належало бесідам про громадянськість, мета яких полягала «в тому, щоб донести до учня розуміння величі, духовної краси, героїзму, благородства, відданості людини високим ідеалам і на цій основі утвердити почуття самоповаги й великої відповідальності за все, що він робить зараз і що належить йому робити в майбутньому» [4; с. 429].

Важливим засобом громадянського виховання дошкільників, який ми піддали дослідженню, В.Сухомлинський вважав казку. «Казка, – на його думку, – благодатне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту: створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення» [4; с. 117].

В.Сухомлинський вважав, що успіх у вихованні громадянських якостей у дітей дошкільного віку багато в чому залежить від взаємодії вчителя з сім'єю. Тому в своїй роботі ми вважали за необхідне приділити особливу увагу роботі з батьками. Ми провели батьківські збори на такі теми: «Виховуємо громадянина»,

«Ти живеш серед людей, мій сину» тощо; спільні для дітей та батьків ранки, свята. Тематика таких заходів може бути різноманітна: «Мамині колискові», «Я живу в Україні», «Звідки прийшов хліб», «Кого я люблю», «Про тих, хто живе поруч з нами», «Мій дідусь був на війні», «Мій рідний край» та ін.

Нами розроблена система громадянського виховання дітей дошкільного віку, у яку ми включили такі структурні компоненти:

- перший компонент – бесіди про громадянськість;
- другий компонент – рідна мова і рідне слово;
- третій компонент – казка у громадянському вихованні.

В.Сухомлинський підкреслював, що Батьківщина починається з любові до батьків, до своєї родини. Саме тому у першій частині нашої роботи з громадянського виховання були заходи за темою «Моя сім'я». Так, наприклад, під час на тему «Кого я люблю». Під час цієї бесіди ми намагалися виявити ставлення дітей до членів родини, а також знання про старше покоління. У виховному заході «Бабусині рушники» ми поставили за мету виховання поваги до старшого покоління, до родинних звичаїв та традицій.

Для дітей разом з батьками ми провели бесіду про громадянськість на тему «Сімейний альбом». При підготовці до цієї бесіди діти разом з батьками готували розповіді про свою родину, про своїх дідусів і бабусь, приносили сімейні фотографії, малювали генеалогічні дерева.

У другу частину ми включили бесіди, об'єднані під загальною назвою «Місто, у якому я живу». Ми провели заходи на такі теми: «Про тих, хто живе поруч з нами», подорож «Моє місто – Луганськ» та «Відомі люди мого міста».

Третя частина, яка стала підсумковою, має назву «Моя Україна». До неї ми включили такі теми бесід: «Без верби й калини нема України», «Луганщина – козацький край».

Ми спостерігали, що найбільш ефективними у формуванні громадянських почуттів виявилися організація обрядового свята «Українська вишиванка», «Українських вечорниць», «Веснянки» та святкового ранку за казками В.Сухомлинського «Казки під голубим небом».

Наступним компонентом ми визначили рідну мову і рідне слово. Саме рідній мові В.Сухомлинський віддавав головну роль у вихованні громадянина. Він підкреслював, що мова – то бездонна криниця, але треба дбати, щоб вона завжди була чистою і щоб багатство рідної мови було відкрито для дітей.

Керуючись цими положеннями ми особливих зусиль доклали до заохочування першокласників вивчати рідну мову. Ми намагалися привернути їх увагу до мелодійності української мови, її різнобарвності. З цією метою ми використовували народні прислів'я, приказки, пісні, колісанки, лічилки тощо.

Наступний компонент – казка у громадянському вихованні. Казки В.Сухомлинського, які зібрані у його збірках «Казки школи під голубим небом», «Чиста криниця», «Вічна тополя», сприяють утвердженню добродетності в дітях. Ми спостерігали як казка допомагає пробудити в дітях зерна любові до Батьківщини, до свого народу, як вона зачаровує учнів образністю рідного слова, красою української мови.

Наприклад, казку «А що там за лісом?» ми використовували з метою розвитку у дітей патріотичних почуттів, формування любові до оточуючих, а казку «Чого ж ти вчора не шукав моїх окулярів?» – виховання поваги до старших, вдячності їм. Можливості виховання любові до рідної країни ми бачимо також у казках «Сонце заходить», «Лелеки прилетіли» та інших. Казка «Кашу варила, діток годувала» виховує любов до матері, повагу до неї, справедливість.

Ці та інші казки допомагають дитині усвідомити такі складні поняття як Батьківщина, рідний край, патріотизм та інші.

Роботу з казкою ми проводили за такою технологією:

- 1) читання казки вихователем;
- 2) бесіда за змістом казки;
- 3) малюнок за сюжетом казки;
- 4) ігри за казкою;
- 5) театралізація.

Замість традиційного малювання за змістом казки ми використовували такий засіб як робота з піском. Ефективність ігор на піску полягає в тому, що вихователь з дітьми може створювати різні світи. При цьому дошкільники не тільки уявляють, фантазують, але й реально створюють і проживають.

На основі казки Сухомлинського «Деркач і Кріт» ми запропонували дітям старшого дошкільного віку «створити» Батьківщину для Крота так, як її вони собі уявляють. В процесі роботи діти створили місто Кротівськ. З піску виліпили будиночки, «посадили» дерева. Вигадали кроту сім'ю. Після цієї роботи ми разом з дітьми склали казку «Як Кріт полюбив свою країну».

Громадянське виховання має глибоке коріння, проте на сучасний момент воно потребує творчого вдосконалення, систематизації. Його ефективність забезпечує творчий характер педагогічної діяльності.

Повноцінний процес громадянського виховання дітей дошкільного віку зможе забезпечити лише вчитель з високою національною самосвідомістю, чуйна, добра людина, яка з любов'ю і повагою ставиться до навколишнього.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого їх розвитку. Таким чином, наші дослідження підтверджують, що засоби громадянського виховання запропоновані В. Сухомлинським досить ефективні. Але слід зазначити, що вихователь сам має бути справжнім громадянином, особистістю з високою національною самосвідомістю, чуйною, доброю людиною, яка з повагою і любов'ю ставиться до навколишнього.

Література

1. **Концепція** громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти, 2001.
2. **Гончаренко С.У.** Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. **Сухомлинський В.О.** Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. – Т.3. – К. : Рад. шк., 1976.

4. **Сухомлинський В.О.** Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. – Т.3. – К. : Рад. шк., 1976.

5. **Сухомлинський В.О.** Батьківська педагогіка/ В.О. Сухомлинський – К. : Рад. шк., 1978. – 263 с.

Staenna E. A.

Ideas of the civil education of the preschool age children in pedagogical heritage of Vasily Suhomlinsky.

The article is considered to problems of the civil education, which are opened in V. Suhomlinsky's products. Author accents attention on possibility of the use offered by teacher of the ways of the civil education with modern children of the preschool age.

Key words: civil education, civical, citizen.

Відомості про автора

Стаєнна Олена Олександрівна – аспірант Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.